

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN:2459-1149

Article Type
Research Article

Received / Makale Geliş
06.11.2020

Published / Yayımlanma
31.12.2020

 <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2239>

 Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / TÜRKİYE

Citation: Kalyon, A. (2020). Fuzûlî'nin şiirlerinde seyreden gönül kuşları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(64), 4005-4012.

FUZÛLÎ'NİN ŞİİRLERİNDE SEYREDEN GÖNÜL KUŞLARI

ÖZET

Teşbih yani benzetmelerden faydalanma, Divan şiiri açısından önemlidir. Divan edebiyatının pek çok şairi benzetme unsurlarını şiirlerinde başarılı bir şekilde kullanmışlardır. Divan şiirinde kullanılan benzetme unsurları tabiattaki canlı ve cansız varlıklardır. Kısaca bu unsurlar, bitki ya da diğer eşyalardan meydana gelmektedir. Benzetmelerin bir kısmı da hayvanlar üzerine kurulmuştur. Hayvanların insanlarla olan münasebetleri dünyanın değişik kültürlerinde vardır. Bu münasebetler her kültürde farklı bir şekilde yorumlanmıştır. Mesela hayvan unsuru Şark kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşılık Batı kültürü kaynaklarında hayvan unsuru yine kullanılmaktadır; ama Doğu kültüründe olduğu gibi değil. Batı kültüründe bu kullanılış, kendini daha çok fabl türünde yazılan hayvan masalları şeklindeki eserlerle göstermiştir. Hayvanların anlatılarda işlendiği dünyanın eski kültürlerinden birisi de Hint kültürüdür. Hindistan'da bu işlenişin şüphesiz en önemli örneği Kelile ve Dimne'dir. İsmi, doğrunun ve dürüstlüğün sembolü olan Kelile ile yalan ve yanlış temsil eden Dimne adlı iki çakal kardeşten alan bu eser fabl türünün en önemli örnekleri arasında bulunmaktadır. Mevlana Celaleddin-i Rumî başta olmak üzere pek çok düşünür Kelile ve Dimne'den faydalanmıştır. Doğu kültürü, hayvan-insan birlikteliğine daha mistik bir açıdan yaklaşırken Batı kültüründe bu durum farklıdır. Hayvanlar, Divan şiirinde de usta şairler tarafından şiirlerde işlenmiştir. Hayvanların divan şiirinde kullanılması şiirin anlamına renk kattığı gibi, farklı edebi sanatların iç içe kullanımına da imkân sağlamıştır. Klasik Türk edebiyatında kullanılan canlılar içinde kuşlar önemli bir yer tutmaktadır. Şairlerin birçoğu bu unsuru şiirlerinde işlemiştir. Şiirlerinde "kuş" unsurunu işleyen şairlerden birisi de Fuzûlî'dir. Bu çalışmada "kuş" unsurunun Klasik Türk şiirinin ustalarından olan Fuzûlî'nin şiirlerinde işleniş biçimi örneklerle verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Divan şiiri, Fuzûlî'nin, Kuşlar

THE BIRDS OF HEART SAILING IN THE POEMS OF FUZULI

ABSTRACT

The use of tasbih (similes and metaphors) is important for Divan poetry. Many poets of Divan literature have successfully used these kinds of metaphors in their poems. The metaphors used in Divan poetry are living and non-living beings in nature. In short, these elements consist of plants or other items. Some of the similes are also based on animals. The relation of animals with humans exist in different cultures of the world. These relations have been interpreted differently in each culture. Here is an example in this regard. The animal element has an important place in Eastern culture. On the other hand, the same element is still used in Western culture sources. But this usage in Western culture differs from Eastern culture's one, it has manifested itself mostly in works that are in the form of animal tales, written in fable genres. The animal theme has also been treated in Indian culture, one of the oldest cultures in the world. Many tales, stories etc of the cultural products exist in this area. Kelile and Dimne comes first among these cultural products. This work, which takes its name from Kelile, the symbol of truth and honesty, and two jackals named Dimne, representing lies and falsehood, is among the most important examples of the fable genre. Many thinkers, especially Mevlana Celaleddin-i Rumî, have utilized Kelile and Dimne. While Eastern culture approaches animal-human unity from a more mystical perspective, this situation again differs in Western culture. Animals are also depicted in poems by master poets in the Divan poetry. The use of animals in divan poetry not only adds color to the meaning of the poem, but also enables the use of different literary arts together. For instance, birds have an important place among the creatures used in classical Turkish literature. Many of the poets have used this element in their poems. Fuzulî is one of the poets who use the "bird" element in their poems. In this study, the way the "bird" element is handled in the poems of Fuzulî, one of the masters of Classical Turkish poetry, will be given with examples.

Keywords: Classical Turkish literature, Divan poetry, Fuzulî's poems, Birds

1. GİRİŞ

Divan edebiyatının en önemli özelliklerinden biri olan benzetme unsurları birçok şairin ustalıklı kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurların geneli bitki ya da diğer eşyalardan oluşurken bir kısmı da hayvanlar üzerine kurulmuştur. Hayvanların insanlarla olan münasebetleri her kültürde farklı bir şekilde yorumlanmıştır. Doğu kültüründe önemli bir yer tutan hayvan unsuru, kendini daha çok fabl türünde yazılan hayvan masalları şeklindeki eserlerle göstermiştir. Bu eserlerin başında *Kelile ve Dimne* gelmektedir. İsmi, doğrunun ve dürüstlüğün sembolü olan Kelile ile yalan, hırs ve yanlış temsil eden Dimne adlı iki çakaldan alan bu eser fabl türünün en önemli örnekleri arasında bulunmaktadır. Mevlana Celaleddin-i Rumî başta olmak üzere pek çok düşünür *Kelile ve Dimne*'den faydalanmıştır.” (Kalyon, 2018: 11)

Doğu kültürü, hayvan-insan birlikteliğine daha mistik bir açıdan yaklaşırken Batı kültüründe bu durum şu şekilde algılanmıştır:

“XIII. yüzyılda bizi hayvanlar âlemine yaklaştıran Assisili Francesco olmuştur. Yaşam öyküsünü yazan Aziz Buonaventura, Aziz Francesco'nun ne kadar küçük olursa olsun aynı kaynaktan geldiklerini bildiği için bütün yaratıklara 'erkek kardeşim ya da kız kardeşim' dediğini söylüyor. Aziz Francesco'ya göre hayvanlar bizden daha aşağılık yaratıklar oldukları için değil; hayvan saflığıyla günahkâr atalarımızın, Âdem ile Havva'nın örneğini izlemeyi yadsıdıkları için bizden farklıdır. Âdem cennetteyken hayvanlarla konuşurdu; düşüşten sonra devekuşlarının, yabankedilerinin, su domuzlarının dilleri bizim için anlaşılabilir oldu. Süleyman Peygamberin sihirli bir yüzük aracılığıyla kuşların dilini anladığı söylenir. Biz kendi köpeğimizin dilini bile anlayamıyoruz.” (Manguel, 2002: 189).

Hayvanların divan şiirinde kullanılması şiirin anlamına renk kattığı gibi, farklı edebi sanatların iç içe kullanımına da imkân sağlamıştır.

Divan edebiyatında kullanılan hayvan unsurunun başında kuşlar gelmektedir. Kuşlar insanlara en yakın canlılardan biri olarak kültür tarihinde önemli bir yere sahip hayvanlar olarak bilinmektedir. İnsanlarla kuşların yakınlığı ve efsanevi inanişâ göre yer değiştirmesi kaynaklarda şu şekilde belirtilmektedir:

“Kuş, dilekte bulunanın isteğiyle oluşmuşsa, yani dilekte bulunan isteyerek kuşa dönmüşse halk tarafından sevilir. Hatta çoğu zaman bu tip kuşları avlamanın yasak olduğu söylenir. Cezalandırma neticesinde meydana gelen kuşlar çoğu zaman halk tarafından sevilmezler, etlerini yemek bile yasaktır. Bir kısmını görmek -mesela baykuş- uğursuzluk sayılır. Halk bu tip efsaneleri anlatırken terbiye etmeyi esas alır. Cezalandırma sonucunda oluşan kuşların maceraları anlatılırken korkutarak, istekleriyle kuş haline gelen kahramanların maceraları anlatılırken sevdirek, itaat ettirerek terbiye etme, eğitime yoluna gidilir.” (Ergun, 1997: 179).

Kuşlar, sözlü halk anlatıları başta olmak üzere Türk kültür tarihi ve sosyal hayatı açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu önemlilik, kaynaklarda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kaşgarlı Mahmud'un Divanı Lûgati't-Türk'ü Türk dünyasının önemli eserlerinden birisidir. Kaşgarlı bu eserinde Türk kültürünün ürünlerini büyük bir titizlik ile incelemiştir. Türkler göçebelik dönemlerinde avcılık, toplayıcılıkla geçinmişlerdir. Kuşlarla iç içe olmuşlardır. Türkler kuş avcılığı için avlak yerleri tercih etmişler ve gerek avladıkları kuşlara gerekse yırtıcı kuşlara ad vermişlerdir. Av kuşlarını yakalamak için zaman zaman tuzakların dışında kartal, şahin, doğan gibi yırtıcı kuşları da kullanmışlardır.” (Mor, 2016: 85).

Kuşların edebiyatta önemli bir unsur olarak kullanılması, bu hususta verilen eserlerde de kendini göstermiştir. *Mantku't-tayr* bu eserlerin başında gelmektedir. “Doğu Klasiklerinin önde gelen eserlerinden biri olan ve 1187 yılında Feridüddin Attar tarafından yazılmış olan *Mantku't-tayr*, hüdhüd kuşunun öncülüğünü üstlendiği bir kuş topluluğunun, kendilerine padişahlık yapacak olan lideri bulmak için, çeşitli sıkıntılar ve aşamaların olduğu zorlu bir yolculuğa çıkış hikâyeleridir.” (Kalyon, 2018: 11).

Kuş teması sadece edebiyatta değil İslam kültüründe de sıkça rastlanan bir unsurdur. Kuşların Kur'an-ı Kerim'de birçok defa geçiyor olması, bu türün farklı sanat dallarında kullanılmasına zemin oluşturmuştur. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde kuşlar şu şekilde geçmektedir:

Hani İbrahim: "Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım), ancak kalbimin tatmin olması için" dedi. "Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır, sonra onları (parçalayıp) her bir parçasını bir dağın üzerine bırak, sonra da onları çağır. Sana koşarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir." (Kur'an-ı Kerim, Bakara: 260).

İsrailoğulları'na elçi kılacak. (O, İsrailoğulları'na şöyle diyecek:) "Gerçek şu, ben size Rabbinizden bir ayetle geldim. Ben size çamurdan kuş biçiminde bir şey oluşturur, içine üfürürüm, o da hemencecik Allah'ın izniyle kuş oluverir. Ve Allah'ın izniyle doğuştan kör olanı, alaca hastalığına tutulmuş iyileştirir ve ölüyü diriltirim. Yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi size haber veririm. Şüphesiz, eğer inanmışsanız bunda sizin için kesin bir ayet vardır." (Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân: 49).

Biz, her insanın kuşunu (işlediklerini, yaptıklarını) kendi boynuna doladık, kıyamet gününde onun için açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız. (Kur'an-ı Kerim, İsrâ: 13)

Görmedin mi ki göklerde ve yerde olanlar ve dizi dizi uçan kuşlar, gerçekten Allah'ı tesbih etmektedir. Her biri, kendi duasını ve tesbihini şüphesiz bilmiştir. Allah, onların işlediklerini bilendir. (Kur'an-ı Kerim, Nur: 41)

Süleyman, Davud'a mirasçı oldu ve dedi ki: "Ey insanlar, bize (mantıkuttayr) kuşların dili öğretildi ve bize herşeyden (bol bir nimet) verildi. Gerçekten bu, apaçık bir üstünlüktür." (Kur'an-ı Kerim, Neml: 16)

Kuşların Kur'an-ı Kerim'de farklı şekillerde geçiyor olması divan şiirinin edebi sanatlarına da yansımıştır. Şairlerin çoğu bu unsuru, Kur'an-ı Kerim'i de örnek alacak şekilde kullanmışlardır. Bir diğer deyişle divan şiirinde görülen kuş unsuru kimi zaman Hz. İsa'nın cansıza can vermesi şeklinde görülürken bazen de Hz Süleyman'a öğretilen kuşdili şekliyle kullanılmıştır.

Kuşların divan şiirinde işleniş şekli, işleyen şair ya da kullanılış amacına göre farklılık göstermektedir. Örneğin Muhibbi mahlasıyla tanınmış olan Kanunî Sultan Süleyman bir şiirinde kuşları şu şekilde vasıflandırmaktadır:

Gülşen-i hüsnünde haddün bir kızıl güldür bana

Murg-i dil âvâzesi feryâd-ı bülbüldür bana (Muhibbi, G 5/1)

Yukarıdaki beyitte görüldüğü üzere, sevgilinin yanağı güzellik bahçesinde görülen kırmızı gül olarak vasıflandırılmış, gönül kuşu da bu bahçede feryat eden bülbüle benzetilmiştir. Bülbülün feryat sebebi sevgiliye yani güle kavuşamamasıdır.

Bir başka şiirde ise kuş çok daha farklı bir benzetmeyle karşımıza çıkmaktadır:

Öyle bir ankâ-yı ma'nayım ki sayda tab'ımı

Şâh-ı endişem hümâyı şahbâz eyler bana (Şeyh Gâlib, G 5/2)

Şeyh Gâlib'in bir şiirinden alınmış olan yukarıdaki beyitte anka kuşu kullanılmıştır. Efsanevi bir kuş olarak tanımlanan anka, şairin bu beytinde mana ankası gibi çok kullanılmayan bir tamlamayla karşımıza çıkmaktadır.

Divan edebiyatında farklı şekillerde görülen kuş unsuru birçok şairde can kuşu, gönül kuşu gibi benzetmelerle kullanılmıştır. Aşağıda verilmiş olan iki beyit bu bağlamda kullanılmış olan kelimeye örnek niteliğindedir:

Uçurma murg-ı canım mağlub olanların

Ömr-i kasîründe sebep olma toğan gibi (Taşlıcalı Yahya, K 34/28)

Sâye gibi bir kadem ayrılmayıp zâg u zegân

Murg-ı can serv-i revânımdan cüdâ düşmek ne güç (Hayretî, G 33/3)

Şiirlerde kullanılan kuş unsuru daha çok gül-bülbül birlikteliğiyle kullanılmıştır:

Ol lebi gonca çün arturdı dil-azarlığı

Turma bülbül gibi kıl sen de dila zârlığı (Zâtî, G 1591/1)

Gülşen-i aşkında âh ü nâle bülbüldür bana

Sînem üzre zahm-ı peykânın kızıl güldür bana (Necati Beg, G 15/1)

2. FUZÛLÎ'DE KUŞLAR

Şairlerin birçoğunun, şiirlerinde kullanmış olduğu kuş unsuru, divan edebiyatının edebi sanat ve mazmun ustası olan Fuzûlî'nin şiirlerinde de ön plandadır. Fuzûlî'nin, şiirlerinde kullandığı kuş unsurunu incelemeye önce onun hayatı hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Klasik edebiyatın en büyük şairlerinden olan Fuzûlî “menşe itibarıyla Akkoyunlular devrinde ve bu hanedanın idaresi altında Irak-ı Arap adı verilen bölgede yaşayan Akkoyunlu Türkmenlerinin Bayat boyundandır.” (Karahan, 1996:241). Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilen şairin, her iki dilde de divan oluşturması onun bu dillere olan hâkimiyetinin ispatı niteliğindedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534'te Bağdat'ı fethetmesi ve bu fetih esnasında Fuzûlî tarafından padişaha sunulan beş kasidenin devlet ricalince beğenilmesi, bu büyük şairin Anadolu sahasında tanınmaya başlamasına vesile olmuştur.

Divan şiirinin en tanınmış şairlerinden biri olmasında şüphesiz onun lirizmi kullanmadaki ustalığı kadar şiirlerinde hissedilen samimiyeti de etkili olmuştur. Edebi sanat ve mazmunları neredeyse her şiirinde ön planda tutmuş olan şair gündelik hayatta görülebilecek birçok unsuru şiirlerinde başarıyla kullanmıştır.

Bu unsurlardan biri de kuşlardır. Şair şiirlerinde kuşları divan edebiyatının geniş kalıbı içerisinde farklı şekillerde kullanmayı başarmıştır. Bu başarıyı biraz da onun, halkın içinden biri olmasına bağlamak mümkündür. Yaşadığı coğrafyada gördüğü her şeyi farklı bakış açılarıyla gözlemlemiş olan şair, bu gözlemlerini edebi sanatlarla yoğurmuş ve ortaya sanat eseri sayılabilecek değerli şiirler çıkarmıştır.

Fuzûlî'nin şiirlerinde görülen kuş unsuru, aşağıda verilen,

Münevver eyledi adliyle Evliya Burcu'n

Hüma-yı evc-i hüner kutb-ı a'del ü ekmele (K. 23/9)

beytinde olduğu gibi, bazen teşbih yoluyla bir devlet ricalinin özelliklerini anlatmak şeklinde görülürken, kimi zaman da

Cife-i dünyâya çok meyl etmedim kerkes kimi

Bir hüma-tab'ım gıda besdir baña bir üstühan (K. 31/3)

beytinde anlatılan ve insan şahsiyetinde olması gereken özelliklerin altını çizmek amacıyla kullanılmıştır.

Fuzûlî birçok kuşa, farklı özellikleriyle şiirlerinde yer vermiş bir şairdir. Bu kuşlardan biri olan ve “edebiyatımızda refah, kudret ve mutluluğa giden bir baht açıklığının sembolü olarak” (Pala, 2002: 228) kullanılan hüma, Fuzûlî'nin bazı şiirlerinde,

Sakinim bir yerde kim yok i'tibarım zerrece

Rûşeni dâ'im hüma-yı himetim hurşid sâñ (K. 31/5)

beytindeki gibi daha çok himmet asalet, itibar vasıflarını belirtmek için kullanılmıştır.

Fuzûlî'nin şiirlerinde geçen bir diğer kuş da simurğdur. Birçok şairin, şiirlerinde yer verdiği simurğ, Kafka'da yaşadığına inanılan bir kuştur. *Mantıku't-tayr* adlı eserde, yolculuğa çıkan otuz kuşun, kendilerine öncülük yapması için ulaşmak istediği padişah olarak nitelendirilen Simurğ, Fuzûlî'de tüm karışıklıklardan uzaklaşıp kendi köşesine çekilen ve her şeyle ilgisini kesen bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır:

İhtilat-i haldan çektim ta'allûk dâmenin

Kâf-ı uzlette baña simurg-nisbet âşyân (K. 31/2)

Fuzûlî'nin şiirlerinde görülen bir diğer kuş da, şahbâzdır. Avcılığıyla meşhur olan ve doğan ya da şahin olarak da isimlendirilen şahbâz, Divan-ı Lügati't Türk'te "çağrı, çakır (Mor, 2016: 85) kelimeleriyle karşılanmaktadır:

Şâh-bâz-i himmetim her sayda kılmaz iltifat

Şehr-yâr-i rif'atım her mesnedi kılmaz mekân (K. 31/7)

beytinde doğan kuşu, himmet şahbazı olarak nitelendirilmiştir. Bu kuş yine asalet ve gururu temsil eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cife-i dünyâ değil kerkes kimi matlûbumuz

Bir bölük ankalarız Kâf-ı kanâ'at bekleriz (G. 123/3)

Yukarıda verilmiş olan beyitte olduğu gibi kerkes bir diğer adıyla akbaba, dünya nimetine kanma özelliğiyle belirtilirken, efsanevi kuşlardan biri olarak bilinen anka, kanaat etme ve dünya malına tenezzül etmeme vasfıyla ön plana çıkmaktadır.

Bir diğer kuş olan tuti yani papağan ise Fuzûlî'nin şiirlerine konuşma yeteneği ile konu olmuştur. Fuzûlî tutiyi şiirlerinde şu şekilde kullanmaktadır:

Eylesen tûtiye ta'lim-i eda-yi kelîmat

Nutku insan olur ammâ özü insan olmaz (MKT. 13/3)

Ser-verâ sâmit iken lezzet-i medhin zevki

Tûti-i nutk-i Fuzûlîni şeker-hâ eyler (K. 42/44)

Fuzûlî'nin şiirlerinde görülen bu farklılığın sebebi kuşların değişik özelliklere sahip oluşu ve şairin de bu özellikleri kullanmadaki ustalığıdır. Şair birçok kuşu şiirinde barındırırken gönül kuşlarına ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Bu ehemmiyet, Fuzûlî'nin bir aşk şairi olarak tanınması ile de yakından ilgilidir. Fuzûlî'nin birçok şiirinde kullanılmış olan bülbül bu gönül kuşlarının başında gelmektedir. Şair bülbülü, onun tek ve daimi aşkı olan gül ile birlikte kullanırken onun duygularını yansıtmayı da ihmal etmez ve gönül bülbülünün sevgilinin yüzünü, can kuşunun ise onun tatlı dudağını arzuladığını şu şekilde ifade eder:

Bülbül-i dil gül-şeni ruhsârın eyler ârzû

Tûti-i can lâ'l-i şeker-bârın eyler ârzû (G. 240/1)

Fuzûlî'de gönlün bülbüle teşbih edilmesi, bülbülün güle kavuşamama özelliğinden ve bu hasretin verdiği acıyla sürekli ah edip inlemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü âşık hiçbir zaman mutlu olamaz ve sevgiliye kavuşamaz. Bu yüzden bülbül, âşığı en iyi temsil eden kuş olarak karşımıza çıkmaktadır. Fuzûlî bir başka şiirinde bülbülün bu ağlayıp inleme özelliğini şu şekilde kullanmıştır:

Bülbül-i zârım gül-i ruhsâr-i âliñden cüdâ

Tûti-i lâlîm şeker-nisbet mekâliñden cüdâ (TRCB. 3/1)

(Gül yanağından ayrı kalmış ağlayan bir bülbülüm, tatlı sözlerinden ayrılp suskunlaşmış bir tuti kuşuyum.)

Şair yukarıda verilen her iki beyitte de bülbül ile tutiyi bir arada kullanmıştır. Bunun sebeplerinden biri sevgilinin yüzünü görmediği için ağlayan bülbülün, sadece sevgilinin yüzünü görmemekten değil, onun sohbetinden de ayrı kalmaktan dolayı çektiği acıyı anlatmaktır.

Bülbül, Fuzûlî'nin şiirlerinde farklılık arzeden bir kuştur. Bazen aşağıda verilen,

N'ola ger hayret kılıp sûsen zebânı olsa lâl

N'ola ger hasret çekip ağlarsa bülbül zâr zâr (K. 28/11)

beytinde olduğu gibi çektiği ayrılık acısını ağlayıp inleyerek gösterirken, bazen de güzel bir tavırla Kur'an okuyan bir hafız olarak nitelendirilir:

Bülbülü her nice kim hafız-i hoş-lehce-i ab

Öğretip hüsn-i edâ kârî'-i Kur'an eyler (K. 32/8)

Bülbül her daim âşğın yoldaşdır. Onun çektiği acıya ortak olan bülbül, aşağıdaki beyitte olduğu gibi âşğın inlemesine sesiyle ahenk tutar:

Seher bülbüller efgânı değil bi-hûde gül-şende

Fuzûlî nâle-i dil-sûzuna âheng tutmuşlar (G. 69/7)

Âşğın bu inlemesi boşuna değildir, feryat edip ağlayan âşğın sesi, tıpkı bülbülün inleyerek gülün açılmasını sağladığı gibi, gül yüzlü sevgilinin hoşuna gidip mutlu olmasına yol açar:

Nâle vü zârîñ Fuzûlî hoş gelir ol gül-ruha

Açılır gül göñlü bülbül nâle vü zâr eylegeç (G. 51/7)

Bülbülün âşıktan en önemli farkı onun kadar sabırlı olamayışdır. Fuzûlî'nin şiirlerinde bu durum bir övünme vasıtası olarak kullanılır:

Ehl-i temkînim beni beñzetme ey gül bülbüle

Derde yok sabrı anıñ her lâhza biñ feryâdı var (G. 75/4)

Bir diğer şiirinde Fuzûlî kendisini bir bülbüle benzeterek, çektiği âhlardan dolayı evinin duvarlarında oluşan yarıkları, bülbülün içinde bulunduğu kafesin aralıklarıyla teşbihlendirmiş ve aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi gözümüzün önünde kafeste inleyen bir bülbül tasviri çizmiştir:

Berk-i âhımdan evim her gûşe bulmuş rahneler

Gel gör ey gül kim giriftâr-ı kafesdir andelib (G. 35/5)

Fuzûlî'nin şiirlerinde yer alan gönül kuşları, bazen yukarıdaki şiirlerde olduğu gibi kafes ya da bahçede bulunan ve daha çok gül ile birlikteliğiyle ön plana çıkan kuşlar iken, kimi şiirlerde ise avlanmaya çıkan avcılar için birer av olmaya aday sahra kuşlarıdır. Bu kuşlar çölde gezdikleri için çölün zor şartlarına ayak uydurmuşlardır. Dolayısıyla bu tür kuşların özellikleri, diğerleri gibi ağlayıp inleme yerine, hayat mücadelesi verme şeklinde karşımıza çıkar:

Gezme ey göñlüm kuşu gâfil fezâ-yi aşkta

Kim bu sahranıñ güzer-gehlerde çok sayyâdı var (G. 75/6)

Bir diğer şiirde kuşlar uyarılara rağmen sahrada uçmaya devam etmiş ve avcılarının attıkları okun hedefi olmuşlardır. Sevgilinin kirpikleri olan bu oklar âşğın başında yuva etmiş olan kuşları yaralamış ve akan kan âşğın gözlerine kadar inmiştir. Şair bu manzarayı çizerken aşkıdan dolayı çöllere düşen ve kuşların, başında yuva yaptığı Mecnûn'u hatırlatmayı da ihmal etmemiştir:

Müdâm çeşmime kan doldurur hâdeng-i gamıñ

Yuva başımda dutan kuşları edip mecrûh (G. 57/4)

Fuzûlî'nin şiirlerinde görülen Mecnûn, çoğu zaman başında yer etmiş olan kuş yuvasıyla birlikte anılır. Fakat şair bu özelliği küçümser nitelikte yazdığı mısralarda bunun, aşkı vasfetmek için yeterli olmadığını, kendisinin aşk için döktüğü gözyaşlarının sel olup başını aşacak, bir diğer deyişle kendisini bu gözyaşı selinde boğacak kadar fazla olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

Dimen Mecnûn'a âşık kim başında kuş yuva tutmuş

Benim âşık ki seyl-i eşkimi başımdan aşırdım (G. 190/3)

Aynı şekilde âşığın başında kurulmuş olan yuva bazen âşığı ayıplamak için başına üşüşen kuşlar içindir. Bu yuva âşığın döktüğü gözyaşının sele dönüşmesiyle önüne kattığı çerçöpten oluşmuştur. Mecnûn'un halk tarafından ayıplanıp taşlanmasına da işaret eden aşağıdaki şiirde âşığın akıttığı gözyaşı toprağı temizleyecek ve çerçöpten arındıracak niteliktedir:

Götürmüş hâkten tuğyân-ı eşkim hâr ü hâşâkı

Başım üzre melâmet kuşları için âşyân etmiş (G. 133/2)

Fuzûlî'nin şiirlerinde kuş, âşığın ve aşkın sembolü olan Mecnûn'un bir parçası gibidir. Mecnûn, ahunun onun gölgesinde yatıp dinlendiği bir dert fidanı olurken başındaki çalı çırpı, o fidana konan kuşların yaptığı bir kuş yuvası, ayağındaki zincirler de fidanın hemen kenarından akıp giden bir sudur:

Nihâl-i derddir Mecnûn yer etmiş sâyesin âhû

Başında kuş yuvası bürk ayağında selâsil su (G. 238/1)

Fuzûlî bir başka şiirinde yine bir kuş yuvası tasvir etmiştir. Bu yuvayı tasvir ederken yuvanın şekli ve oluşumu ön plandadır. Şair Mecnûn'un başında görülenin kuş yuvası olmadığını, delilik denizinde oluşan girdabin önüne katıp topladığı çerçöpün yuva şekline geldiğini belirtmiştir:

Kuş yuvası sanma kim ser-geşte Mecnûn başına

Hâr ü has cem' eylemiş gird-âb-i deryâ-yi cünûn (G. 230/5)

Fuzûlî bazı şiirlerinde bu kuş yuvasını kendisi tertip eder. Kurulmuş olan bu kuş yuvasının diğer kuş yuvalarından en önemli farkı, sevgilinin bulunduğu mekânda kuruluyor olması, bir diğeri de, yuvanın tertibinde kullanılan çerçöp yerine âşığın duyduğu acıdan dolayı çöp gibi olmuş bedeninin ve ruhunun kullanılmasıdır:

Dil çekse n'ola cân u teni hâk-i kûyuña

Hâr u has ilter anda ki kuş âşyân tutar (G. 72/2)

Şairin bahsettiği kuş yuvaları, sevgilinin bulunduğu mekânda kurulduğu gibi, bazen de âşığın vücudunda yer edinir. Bu kuş yuvaları daha çok âşığın çektiği derde ortak olan kuşların yuvasıdır ve âşığın âh ateşinden çıkabilecek bir kıvılcımla her an yanıp küle dönüşebilir:

Ey dil hazer kıl âteş-i âhîñla yanmasın

Cismim ki derd kuşlarına âşyânedir (G. 99/7)

Şair bir diğer şiirinde, yukarıdaki şiirin tam aksine kuşların başında yaptığı yuvayı ah ateşiyle yakıp kül etmek niyetindedir. Bunun için ahından yardım ister, başında yuva edip çılgınlık atan ve âşığı rahatsız eden bu kuşların, ahının yükselmesi ve ah ateşinin çıkmasıyla dağılabileceğini düşünür:

Tutup kuşlar başımda âşyan feryâde gelmişler

Çık ey âhım odu bir dem başımdan sav bu gavgâyı (G. 277/6)

Fuzûlî bir diğer şiirde yine sahra kuşlarını ele almış ve bu kuşlar için uygulanan bir eğitim şeklinden bahsetmiştir. Kuşların sahibinin koluna alıştırılması ve böylece çölde dolaşsa bile, kuşun dönüp sahibinin koluna konması şeklinde olan bu eğitimi şair, kendisini bir kuşa benzeterek vermiştir. Buna göre sevgilinin koluna alışan âşık, sahraya meyletmez ve onu kolay kolay terk etmez. Fuzûlî bu beytinde sevgilinin kolu ifadesiyle tasavvufi olarak, Allah'ın kuvvet ve sahiplik özelliğini kastetmiş ve kendisinin bu zevki tattıktan sonra dünya zevklerini terk ettiğini şu şekilde beyan etmiştir:

Sâ'idiñ zevkiyle terk etmiş Fuzûlî âlemi

Meyl-i sahrâ eylemez bir kuş ki dest-âmûz olur (G. 97/5)

Kuşların Fuzûlî şiirlerindeki kullanımını sadece aşk, ayrılık ya da acı sebebiyle değildir. Şair Allah'a olan yakınlığını da yine bir kuş vasıtasıyla anlatırken, kendisinin eriştiği makama cennet kuşlarının bin yıl sürecek bir yolculukla erişemeyeceğini şu şekilde ifade eder:

Ravza-i kûyunda tapmıştır Fuzûlî bir makâm

Kim aña cennet kuşu yetmez biñ ıl uçmâğ ilen (G. 220/5)

3. SONUÇ

Divan şiirinin en usta şairlerinden biri olarak bilinen Fuzûlî'nin şiirlerinde görülen kuş unsuru, verilen beyitlerde görüldüğü gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu anlamların kazandırılmasında kuş unsuruyla birlikte kullanılan Mecnûn, gül, sahra gibi kelimeler, şiirin oluşumuna ve farklı edebi sanatların kullanımına zemin hazırlamıştır. Fuzûlî'nin şiirlerinde ana tema olarak görülen aşk konusu ve bu konunun kendi içindeki girift yapısının, kuş gibi nahif bir hayvan aracılığıyla veriliyor olması dikkat çeken bir başka husustur. Şair, kimi şiirlerde sevgiliye olan bağlılığı, bir kuşun sahrada uçtukten sonra sahibine dönmesiyle anlatırken, bazen de sevgili için döktüğü gözyaşını, bülbülün çektiği "âh u zâr"la özdeşirmektedir. Fuzûlî şiirlerinin başkahramanlarından biri olan kuşların şairin birçok şiirinde farklı şekillerde geçiyor olması, kuşların özelliklerini ve sosyo-kültürel hayata olan etkilerini bilmemiz açısından da önemlidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Fuzûlî'nin şiirlerinde işlediği kuşların insan hayatına etkisi ve benzetme yoluyla insani hislere katkısı inkâr edilemez bir gerçektir. Fuzûlî'nin şiirlerinde incelenmiş olan kuş unsurunun farklı açılardan değerlendirilmesi şiir-insan-şair üçlemesinin incelenmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AK, C. (1987). *Muhibbi Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- AKYÜZ, K., BEKEN, S., YÜKSEL, S., CUNBUR, M. (1990). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (1977). *Yahya Bey Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay.
- ÇAVUŞOĞLU, M. ve TANYERİ, M. A. (1981). *Hayretî Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay.
- ÇAVUŞOĞLU, M. ve TANYERİ, M. A. (1987). *Zâtî Divanı III*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay.
- ERGUN, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*. I. Cilt, Ankara: TDK Yay.
- KALKIŞIM, M. M. (1994). *Şeyh Gâlib Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- KALYON, A. (2018). *Kelile ve Dimne*. Ankara: Akçağ Yay.
- KALYON, F. (2018). *Kuşların Dili -Mantıku't-tayr-* Ankara: Akçağ Yay.
- KARAHAN, A. (t.y). "FUZÛLÎ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fuzuli> erişim: (16.02.2019).
- KARAMAN, A., ÖZEK, İ., DÖNMEZ, K., ÇAĞRICI, M., GÜMÜŞ, S. & TURGUT, A. (2019). *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*. İstanbul: TDV Yay.
- MANGUEL, A. (2002). *Simgesel Hayvanlar*. Cogito, sayı: 32, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- MOR G. (2016). Divanü Lugati't Türk'te Kuş Adları Üzerine Bir İnceleme. *Researcher Social Science Studies*, 4(7), 85
- PALA, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: LM Yay.
- TARLAN, A. N. (1992). *Necati Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.